

HUMANISTIKA II

LJUDSKA PRAVA I NJIHOVA ZAŠTITA

Prof. dr. sc. Marija Definis-Gojanović

9. lipnja 2014.

- **Što su ljudska prava ?**

- pravna, filozofska i politička ideja =

svako ljudsko biće samim činom rođenja, bez obzira na svoj spol, podrijetlo ili državljanstvo, stiče određena neotuđiva prava

- Opća deklaracija o ljudskim pravima: sva ljudska bića se rađaju slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima - temelj je slobode, pravde i mira u svijetu

- **Ključne vrijednosti?**

- **Ljudsko dostojanstvo i jednakost**

- sloboda

- poštovanje

- nediskriminacija

- tolerancija

- pravda

- odgovornost

- **Karakteristike ljudskih prava ?**

- ljudska prava su:

urođena, neotuđiva, nedjeljiva, međusobno ovisna i univerzalna

- ocjena stanja ljudskih prava u nekoj sredini - *uloga državne vlasti, civilnog društva i svakog pojedinca*

- Svaka osoba ima odgovornost poštivati neotuđivo ljudsko dostojanstvo drugih.

- **Karakteristike ljudskih prava ?**
- Esencijalno politička priroda – ostvaruju se ili krše u državno-pravnom poretku
- Imuniteti od državne vlasti - štite građane od zlouporeba državne vlasti

Glavni teorijsko-filozofski izvori konceptija o ljudskim pravima

- Religija – iz židovsko-kršćanske vjere proizilazi da su određena prava neotuđiva jer su božjeg porijekla, a zemaljske vlasti ih moraju poštovati.
- Prirodno pravo – **antička teorija prirodnog prava**: prirodno pravo proizilazi iz božje volje, odnosno prirode stvari i ono je nadređeno državnom, pozitivnom pravu.

- **Srednji vijek:** *Toma Akvinski* - razvija koncept prirodnog prava naglašavajući posebno njegovu božansku prirodu.
- **Novovjekovne, sekularne teorije prirodnog prava:** *Hugo Grotijus* i *Samuel von Pufendorf* - odvajaju prirodno pravo od religije, nalaze njegov osnov u racionalnom razmišljanju.
- **Sredina XVII st.:** *John Locke* - prvi razvija sveobuhvatnu teoriju o prirodnim pravima pojedinaca i legitimitetu državne vlasti. *Thomas Hobbes* i *Jean-Jacques Rousseau* - potpuno drugačiji zaključci: apsolutiraju neograničenu vlast i moć.

- **Suvremene teorije o ljudskim pravima**
- Neonaturalisti: dva osnovna principa pravde: prvi – da svaki građanin ima jednako pravo slobode, ograničeno istim sistemom sloboda za ostale; drugi – da socijalnu i ekonomsku nejednakost treba tretirati tako da se najveće koristi omoguće onima u najnepovoljnijem položaju.
- Pozitivizam – sva vlast i sva prava, pa i ljudska, proizilaze iz odluka državnih organa i njihovih propisa.

- **Suvremene teorije o ljudskim pravima**
- Marksizam – ljudska prava su pitanje isključive unutrašnje nadležnosti socijalističkih država.
- Utilitarizam – teorija zasnovana na korisnosti općeg dobra.
- Konstitucionalizam – polazna točka je realna priroda državne vlasti, odnosno činjenica da se ona u načelu svodi na monopol za fizičku silu i mogućnost upravljanja sudbinama i životima drugih ljudi.

- **Povijesni razvoj ljudskih prava**
- Ideja “ljudskog dostojanstva”: stara kao i čovječanstvo
- Ideja “*ljudskih prava*” : ishod suvremenog filozofskog mišljenja koje polazi od filozofije racionalizma i prosvjetiteljstva, liberalizma i demokracije
- “**Zlatno pravilo**”: prema drugima se odnosimo onako kako želimo da se oni odnose prema nama - u svim velikim religijama

- **Povijesni razvoj ljudskih prava**

- prvi ustavni akti:

Magna Charta Libertatum, 1215.

/ograničena samovolja monarha/

Kalisz Statut, 1264.

/privilegije date židovskoj manjini u Kraljevini

Poljskoj: zaštita od diskriminacije

i govora mržnje/

- **Povijesni razvoj ljudskih prava**

- prvi ustavni akti:

Dvanaest članaka, 1525.

/smatra se prvim zapisom o
ljudskim pravima u Europi/

Petition of Rights, 1628. i Habeas Corpus Act, 1679.

/prvi puta stvorene zapreke arbitrarnom hapšenju/

- **Povijesni razvoj ljudskih prava**

- prvi ustavni akti:

Američka revolucija –

Virginijaska deklaracija prava, 1776. /svi ljudi imaju "pravo na život, slobodu i potragu za srećom“/

Francuska revolucija - *Deklaracija o pravima čovjeka i građanina, 1789. /definira "slobodu, vlasništvo, sigurnost i pravo na borbu protiv tlačenja" prirodnim pravom čovjeka/*

- **Povijesni razvoj ljudskih prava**

- 19. st.: pitanje ropstva

/britanski imperij: *Slave Trade Act 1807*, *Slavery Abolition Act 1833*

US: sve sjeverne države ukinule su ropstvo između 1777. i 1804./

- **Povijesni razvoj ljudskih prava**
- 20. st.:
 - Radnički sindikati
 - Pokret za zaštitu prava žena
 - Nacionalno oslobodilački pokreti

- **Povijesni razvoj ljudskih prava**
- *Deklaracija o pravima eksploatiranih naroda, 1918.* - produkt Oktobarske revolucije: afirmira pravo naroda na samoopredeljenje kao univerzalno individualno i kolektivno pravo svih naroda.

- **Povijesni razvoj ljudskih prava**

- *Internacionalni komitet crvenog križa i 1. ženevska konvencija, 1864.*

razvoj internacionalnog humanitarnog prava

- Daljnji razvoj uslijedio nakon 1. i 2. svj. rata
Liga naroda, 1919., Versaj
Ujedinjeni narodi, 1945, Yalta

- **Povijesni razvoj ljudskih prava**

- *Povelja Ujedinjenih naroda*, 1945.: ljudska prava po prvi puta internacionalizirana, ističući vjeru u temeljna ljudska prava, jednaka prava muškaraca i žena i ravnopravnost naroda; daljnje odredbe: zabrana diskriminacije prema rasi, spolu, jeziku i vjeri te pravo na samoodređenje naroda
- = ljudska prava prestaju biti predmetom isključive domaće sudbenosti; Ujedinjeni narodi postaju središnja i vodeća međunarodna organizacija za razvitak i kodificiranje ljudskih prava

- **Povijesni razvoj ljudskih prava**

- Povelja detaljno ne nabraja i ne razrađuje ljudska prava →

Opća deklaracija o ljudskim pravima

(10.12.1948.) :

novi standard za zaštitu ljudskih prava

najznačajniji međunarodni dokument o ljudskim pravima

nije obvezujući instrument već preporuka

s godinama jača svijest u njezinu autoritativnost a sadržaj je pretočen u mnoge ustave

- **Povijesni razvoj ljudskih prava**

- *Europska konvencija o ljudskim pravima*, 1953. - temeljni dokument Vijeća Europe

/Hrvatska članica - obavezna ga poštovati/

najznačajnija novina: mogućnost pojedinaca da za povrede svojih prava tuže države članice VE na ECHR.

Vrste ljudskih prava

- S obzirom na prirodu prava: građanska i politička prava (*prava prve generacije*), ekonomska, socijalna i kulturna prava (*prava druge generacije*) i tzv. *prava treće generacije* (pravo na mir, na zdravu i očuvanu prirodnu okolinu, na razvoj, na hranu...).
- Prema licima na koja se odnose: *individualna* i *kolektivna*.

Vrste ljudskih prava

- Neopoziva prava: ona koja se smatraju toliko suštinskim da njihovo kršenje nikada ne može biti opravdano ratom, izvanrednom situacijom ili nekom drugom katastrofom (pravo na život; zaštita od ropstva; sloboda misli; pravo da se bude priznat pred zakonom; zaštita protiv zločina genocida; zaštita od mučenja; sloboda vjeroispovjesti...).
- Opoziva prava: pravo na privatnost i slobodu štampe.

- Kategorije prava:
 1. Građanska i politička prava - “usmjerena na slobodu”: pravo na život, slobodu i sigurnost pojedinca; slobodu od mučenja i ropstva; političku participaciju; slobodu uvjerenja, izražavanja, mišljenja, savjesti i vjere; slobodu udruživanja i okupljanja – 3-21 UDHR
 2. Ekonomska i socijalna prava - “usmjerena na sigurnost”: pravo na rad; obrazovanje; prikladan životni standard; hranu; stanovanje i zdravstvenu zaštitu) – 22-28 UDHR
 3. Pravo na zdrav okoliš, kulturna prava i prava na razvoj

Ograničenje uživanja ljudskih prava

- U određenim situacijama i pod precizno utvrđenim uslovima uživanje pojedinih ili većine ljudskih prava može biti ograničeno.
- 2 vrste ograničenja:
 - privremena obustava određenih ljudskih prava u tzv. izvanrednim okolnostima (derogacije)
 - opća ograničenja većine ljudskih prava u skladu sa tzv. restriktivnim klauzulama, koja su fakultativnog karaktera i države ih mogu ali ne moraju primijeniti.

Unutrašnji (domaći) izvori ljudskih prava

- Ustav – osnovni cilj je obezbijediti određenu sferu sloboda i prava građana, te ograničiti nosioce političke vlasti.
- Zakoni – mnogi ustavi često upućuju na zakone u cilju konkretizacije i razrade načelnih i uopćenih ustavnih odredbi o ljudskim pravima.
- Sudska praksa – analiza sudskih odluka je neophodan dio procesa saznavanja i utvrđivanja građanskih i političkih prava.

Međunarodni izvori prava o ljudskim pravima

- *međunarodno običajno pravo*
- *međunarodni ugovori*
- *opća pravna načela priznata od prosvijećenih naroda*
- *sudske presude*
- *odluke međunarodnih organizacija*
- *jednostrani akti država*

- Međunarodni običaj je najstariji izvor međunarodnog prava (nepisano pravilo ponašanja).
- Međunarodni ugovori predstavljaju najpreciznije i najsigurnije izvore (*Pakt o pravima čovjeka; Konvencija o rasnoj diskriminaciji; Konvencija o pravima djeteta; Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina geocida; Ženevske konvencije o zaštiti žrtava rata; ...*). Međunarodni ugovori o ljudskim pravima razlikuju se od ostalih međunarodnih ugovora po tome što oni sadrže pravne obaveze između država ali u korist pojedinaca koji se nalaze pod njihovom jurisdikcijom.

- Opća pravna načela priznata od prosvijećenih naroda su načela koja predstavljaju tekovinu pravne civilizacije; koriste se u slučajevima postojanja pravnih praznina ili kada neka pitanja nisu precizno regulirana u ostalim izvorima.
- Sudske presude predstavljaju bitan pomoćni izvor pravila međunarodnog prava o ljudskim pravima (*Međunarodnog suda za ljudska prava*).

- Odluke međunarodnih organizacija - mogu biti donijete u vidu preporuke ili mogu biti pravno obvezujuće.
- Najznačajnija odluka međunarodnih organizacija: Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima.
- Organi međunarodnih organizacija koji su do sada donosili značajne odluke vezane za ljudska prava su: *Komitet za ljudska prava, Komisija UN za ljudska prava, Komitet protiv mučenja i drugih nečovečnih i ponižavajućih postupaka, Komitet za ukidanje rasne diskriminacije*, svi u okviru OUN.
- Jednostrani akti država - država može prihvatiti određene obaveze u odnosu na svoje građane.

Međunarodna zaštita ljudskih prava

- Postojanje jedne nove grane prava – *međunarodno pravo ljudskih prava*
- Ideju međunarodne zaštite ljudskih prava, tijekom 2. svj. rata, iznio je američki predsjednik Franklin Delano Roosevelt, zalažući se za svijet zasnovan na četiri slobode:

sloboda govora i izražavanja,

sloboda od siromaštva,

sloboda od straha i

sloboda svakoga da na svoj način

poštuje Boga.

- Povelja UN
- Opća deklaracija o ljudskim pravima
- Druga faza izgradnje međunarodnog sistema zaštite ljudskih prava uključivala je donošenje pravno obavezujućih dokumenata (zaključenje ugovora, prosinac 1966., Generalna skupština UN):
 - ‘Međunarodni ugovor o građanskim i političkim pravima’
 - i ‘Međunarodni ugovor o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima’.

U ovim ugovorima ozakonjena su načela Opće deklaracije. Zemlje koje su ratificirale ove sporazume obvezale su se napraviti nacionalne zakone kojima će se štiti ljudska prava.

Međunarodni instrumenti zaštite ljudskih prava

- Ujedinjeni narodi - cilj: primjena internacionalnog prava na području univerzalne legislative ljudskih prava
- Vijeće sigurnosti
- Vijeće za zaštitu ljudskih prava
- Brojni odbori
- Ured Visokog povjerenika za ljudska prava

- **Instrumenti i tijela za zaštitu ljudskih prava: UN**
- Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije (CERD), 1965.
- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, 1966.
- Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima, 1966.
- Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), 1979.
- Konvencija protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kazni (CAT/OPCAT), 1984.
- Konvencija o pravima djeteta (CRC), 1989.
- Konvencija o pravima imigranata (CRMW), 1990.
- Konvencija o zaštiti osoba od prisilnog nestanka (CED), 2006.
- Konvencija o pravima osoba s poteškoćama (CRPD), 2006.

- **Ostali međunarodni instrumenti za zaštitu ljudskih prava**

HUMANITARNO PRAVO

Ženevske konvencije - razvoj između 1864. i 1949. kao rezultat napora Henry Dunant-a

Međunarodno humanitarno pravo ima ustavnu zaštitu pa su ženevske konvencije i dopunski protokoli dio domaćeg prava (imaju jaču pravnu snagu).

- **Prva ženevska konvencija**

štiti ranjene i bolesne vojnike i osoblje koje ih njeguje, zgrade u kojima su smješteni i opremu koja se koristi za njihove potrebe. Uređuje uporabu znakova: crvenog križa i crvenog polumjeseca.

- **Druga ženevska konvencija**

proširuje zaštitu na mornare brodolomce i uređuje uvjete pod kojima im se može pružiti pomoć.

- **Treća ženevska konvencija**

štiti pripadnike oružanih snaga koji su zarobljeni, sadrži pravila o postupanju prema njima i ustanovljuje prava i obaveze sile u čijoj su vlasti

- **Četvrta ženevska konvencija**

ustanovljuje pravila o zaštiti civilnog stanovništva, posebice o postupanju prema civilima na okupiranom području, prema onima lišenima slobode, te okupaciji općenito.

- **Dopunski protokoli Ženevskim konvencijama**

postoje tri dopunska protokola konvencijama (Protokol I, Protokol II i Protokol III), prva dva potpisana 12. siječnja 1977.g., a treći 12. kolovoza 2005.g. (uvodi 3. amblem)

Regionalni instrumenti

- Afrička povelja o ljudskim pravima i pravima naroda
- Američka konvencija o ljudskim pravima
- Europska konvencija o ljudskim pravima i temeljnim slobodama, 1953.

12 protokola

- **Instrumenti i tijela za zaštitu ljudskih prava: VE**

Republika Hrvatska je (1996.) postala članicom Vijeća Europe te se, uz pridržavanje Statuta Vijeća Europe i njegovih temeljnih načela, obvezala prema međunarodnim instrumentima te institucije:

- Konvenciji o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda,
- Europskoj konvenciji za sprječavanje mučenja i neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kazni
- Europskoj povelji o regionalnim ili manjinskim jezicima
- Okvirnoj konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina

- ***Sustav tijela za zaštitu, praćenje i promicanje ljudskih prava u Republici Hrvatskoj***

- u svom djelovanju uvažava temelje moderne demokracije: vladavinu prava, toleranciju i uvažavanje dostojanstva svakog pojedinca.

Javna uprava u ostvarivanju ljudskih prava

- dužna pružati jamstva pravne sigurnosti, poštivati zakonitosti u postupanju i dosljedno poštivati prava i slobode građana,
- poslove obavljaju tijela državne uprave, upravna tijela jedinica lokalne i područne samouprave i druge pravne osobe koje na temelju zakona imaju javne ovlasti.

- ***Županijske koordinacije za ljudska prava***
- ***Povjerenici za ljudska prava i koordinatori za ravnopravnost spolova***
- ***Pravobranitelji***
- ***Pravosudna tijela***
- ***Ustavni sud Republike Hrvatske***
- ***Organizacije civilnoga društva***
- ***Mediji***

- **Odgoj i obrazovanje za ljudska prava**
- slijedom preporuka Bečke deklaracije Vlada RH 1999. donosi "*Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava*"; njim se:
 - a) utvrđuju osnovne kategorije ljudskih prava i temeljnih sloboda u RH,
 - b) uređuje sustavni pristup zaštiti i promicanju ljudskih prava,
 - c) utvrđuje pregled aktivnosti RH u ostvarivanju i promicanju ljudskih prava na međunarodnoj razini, regionalnu suradnju, **ističe važnost obrazovanja za ljudska prava,**
 - d) utvrđuju prioriteta područja zaštite i ciljeve za otklanjanje nedostataka.

- ***Institucije za obrazovanje za ljudska prava***

Nacionalnim programom predviđeno je 17 prioriternih područja zaštite i promicanja ljudskih prava:

1. nacionalne manjine
2. prava aktivnih sudionika i stradalnika rata
3. zatočene i nestale osobe
4. ubrzavanje povratka i povrata imovine
5. posebna zaštita obitelji
6. djeca i mladi
7. osobe starije životne dobi
8. osobe s invaliditetom
9. ravnopravnost spolova i jednake mogućnosti
- 10.....

- **Zaštita ljudskih prava i temeljnih sloboda u hrvatskom ustavnom uređenju**
- Ustav Republike Hrvatske, 22. prosinca 1990., u članku 14. navodi: *“Svatko u Republici Hrvatskoj ima prava i slobode, neovisno o njegovoj rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovini, rođenju, naobrazbi, društvenom položaju ili drugim osobinama. Svi su pred zakonom jednaki.”*

- Najviše vrijednosti ustavnog poretka Republike Hrvatske, po uzoru na moderne europske države, jesu:
 - sloboda,
 - jednakost,
 - nacionalna ravnopravnost i ravnopravnost spolova,
 - mirotvorstvo,
 - socijalna pravda,
 - poštivanje prava čovjeka,
 - nepovredivost vlasništva,
 - očuvanje prirode i čovjekova okoliša,
 - vladavina prava i demokratski višestranački sustav.

- **Udruge i institucije za zaštitu ljudskih prava u Hrvatskoj**
- Pučki pravobranitelj – Ombudsman (s uključenim Pravobraniteljem za djecu, Pravobraniteljem za žene i Pravobraniteljem za osobe sa invaliditetom)
- Vladin Ured za ljudska prava
- Centar za ljudska prava, Zagreb
- Centar za mir, nenasilje i ljudska prava, Osijek
- Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava, Zagreb
- B.a.B.e. Grupa za ženska ljudska prava, Zagreb
- Ženska mreža Hrvatske, mreža 50 feminističkih udruga za zaštitu ženskih ljudskih prava
- Centar za mirovne studije, Zagreb.....